

Barnfattigdom

Seminarium i ABF-huset 13 december 2011 i regi av Skyddsvärnet och ABF Stockholm under medverkan av Skyddsvärnets ordförande, Gunnar Engström, Ragnwi Marcelind, statssekreterare hos barn- och äldreminister Maria Larsson samt Tapio Salonen, professor i socialt arbete vid Malmö högskola.

Gunnar Engström hälsade välkommen och passade på att berätta lite grann om Skyddsvärnets historia som frivilligorganisation för frigivna fångar och deras familjer samt nuvarande verksamhet innefattande både utbildning, skyddat boende, seminarieverksamhet m m. Han gjorde också reklam för den nyutkomna boken "Hoppas" av Åsa Anderberg Strollo som handlar om hemlösa flickor.

Därpå gick ordet till Ragnwi Marcelind som med utgångspunkt från tidiga barndomsminnen av sina föräldrars hjälp till den kringströvande "tegelbruksluffaren" i hennes hemtrakter berättade om sitt nuvarande engagemang bland annat i barn som far illa och fattigdom – fast hon talade hellre om barn i ekonomisk utsatthet, sade hon, vilket hon fann mindre stigmatiserande än barnfattigdom. Hon underströk att barn inte är något kollektiv utan enskilda individer och att man kan vara rik och fattig på olika sätt, rik på relationer eller ensam och utstött osv. Men hon var också medveten om att barn i ekonomiskt utsatta miljöer också ofta fick även andra problem. Det var viktigt, underströk hon, att ge rätt hjälp åt dessa barn, både rent materiellt och när det gällde deras själsliga utsatthet och här har ju samhället ofta misslyckats vilket den aktuella vanvårdsutredningen tydligt visar, den som handlar om hur barn farit mycket illa i fosterhem där samhället placerat dem. Svårigheter på ett tidigt stadium i livet leder ofta till ett livslångt lidande.

Hon gick sedan över till den ekonomiska sidan av saken och underströk att det fanns olika sätt att mäta fattigdom, men att dessa mått sammantaget ger en ganska god bild av situationen som är mycket komplex. Man kan t ex, som hennes egen dotter, välja att hoppa av jobbet och vara hemma med vårdbidrag när barnen är små och alltså frivilligt gå ner i materiell standard, påpekade hon. Det finns alltså både absoluta och relativa fattigdomsmått och man laborerar även med begreppet "låg inkomststandard" som baserar sig på ett urval produkter motsvarande en skälig konsumtionsnivå.

Den bild som framträder ur de olika undersökningarna visar att i de ekonomiskt mest utsatta hushållen har föräldrarna utländsk bakgrund och/eller är ensamstående. Den effektivaste sätten att motverka detta var jobbpolitiken som regeringen bedriver, framhöll hon, och här vill man nu också göra mera genom riktade insatser till anhöriginvandrare samt nyanlända kvinnor. Det ska också bli möjligt att behålla försörjningsstödet under en begränsad period även om man fått tillfälligt jobb. Hon kom också in på de ökande klyftorna i Europa som OECD-undersökningen "Devided we stand" visar. I de mest utvecklade länderna har de 10 procenten mest välbärgade 9 gånger så höga inkomster som de 10 procenten längst ner på skalan. De ökande skillnaderna gäller även Norden där skillnaderna anges som 6-1 mot 5-1 på 80-talet, att jämföra med exempelvis Mexiko där skillnaderna mellan rik och fattig är 27-1. Skälet till den ökande ojämlikheten är globaliseringen som enskilda länders skattepolitik inte längre riktigt rår på, och ökande invandring. Botemedlet är att skaffa fler och bättre jobb. Hon underströk också betydelsen av den generella välfärden där i Sverige 72 miljarder kronor går till familjepolitiken. Utan denna satsning skulle 26 procent av barnfamiljerna hamna i fattigdom och utanförskap mot nuvarande 15 procent – som förstås också är en alldeles för hög siffra, vilket bland annat Bo Winnerljung visat i sina skolundersökningar. Bra betyg är bästa skyddsfaktorn för barn, men dåliga betyg och ekonomisk utsatthet följs ofta åt. Regeringen kommer därför att ge ett extra bidrag på 600 kronor i månaden till tvåbarnsfamiljer och 425 kronor till familjer med ett barn fr o m juli 2012, berättade hon. Bostadsbidraget kommer att höjas med sammantaget 1,2 miljarder.

Marcelind underströk även betydelsen av att lyssna på barnen själva; barn som blir föremål för samhällsåtgärder skall fortsättningsvis få en egen socialsekreterare som tar till vara deras intres-

sen och man satsar 200 miljoner kronor på att bland annat på detta sätt förbättra de s k barnskyddsutredningarna. Trots att majoriteten barn i Sverige växer upp under trygga och bra förhållanden så finns ändå alldeles för många som lever i utanförskap, inte klarar skolan och/eller konkurrensen med sina kamrater, men som en flicka sa i ”Ung röst”, Rädda barnens enkät med 25 000 barn mellan 12 och 18 år: ”Vi är fattiga, men det är inte mitt fel”.

Efter en kort stund avvek därefter statssekreteraren och Tapio Salonen, som var näste talare, fick aldrig tillfälle att i hennes närvaro korrigera hennes bild av barnfattigdomen på ett antal punkter, något som han beklagade. Den fråga som inledde hans anförande var ”Hur ska vi förstå barnfattigdomen i det svenska överflödssamhället?”

Salonen gjorde först en bred exposé över det gamla Fattigsveriges utveckling från armod till välstånd, hur fattigdomen på 1860-70-talet drev en miljon svenskar att emigrera västerut och hur fattigfrågan sedan kom att dominera politiken under årtionden framåt. Detta, menade han, hade satt djupa spår i den svenska folksjälens och den framgångsrika lösningen, som så småningom växte fram var förstas den generella välfärden då man med ”breda penseldrag” drog upp riktlinjerna för en social-och familjepolitik som omfattade hela befolkningen. Ingen skulle lämnas utanför, det skulle inte finnas någon skillnad på folk och folk. Det svenska välfärdssamhällets guldålder daterade han till åren 1945-1975, sedan började sakta allt djupare sprickor visa sig fram till dagens växande klyftor. Till skillnad från ”statssekreteraren”, som han föredrog att kalla Ragnwi Marcelind, menade han att detta inte enbart var en effekt av globalisering och ökad konkurrens utan även hade med ett försvagat och försämrat generellt bidragssystem att göra, framför allt genom att arbetslöshetsförsäkringen endast täcker en mindre del av de arbetslösa och att bostadsbidraget till barnfamiljer urholkats grovt. Nu vill regeringen försöka bättra på dessa system men återställarna är ändå betydligt svagare än vad man lyckats riva ner, framhöll han. Dagens situation står i skarp kontrast till det Sverige som existerade så sent som i början av 1980-talet då Sverige var världens mest jämställda land och då många trodde att det svenska välfärdssamhället var irreversibelt, att det aldrig skulle kunna rubbas. Han underströk emellertid samtidigt att välståndet i Sverige för det stora flertalet fortsatt att öka trots både 90-talets och 2000-talets kriser, det är klyftorna som har ökat: de som redan har fått mer, särskilt de allra rikaste, och de som inte har fått allt mindre, jämförelsevis.

Det är i detta sammanhang som barnfattigdomen kommer in, ett begrepp som börjat leva sitt eget liv ända sedan det introducerades av Salonens undersökningar för Rädda barnens räkning för tio år sedan. Tusentals tidningsartiklar och andra medieinslag har sedan dess handlat om barnfattigdomen, att begreppet slagit så starkt menade han beror på att medan man alltid kan diskutera den fattiges egen skuld eller delaktighet i sin fattigdom så är detta ogörligt när det gäller barn: barnen rör inte för att deras föräldrar är fattiga och att samhället sviker dem. Även Salonen gick in på olika typer av fattigdomsmått, både absoluta och relativa, men kom fram till att mått i s k låg inkomststandard och behov av försörjningsstöd så finns det 220 000 fattiga barn i Sverige eller 11,5 procent av de 2 miljonerna barn mellan 0 och 17 år. Ökningen skedde på 90-talet då vi samtidigt med den ekonomiska krisen tog emot en mycket stor mängd flyktingar från Balkan. På 2000-talet har fattigdomen avtagit för att öka på nytt fr o m 2008 och bland de fattiga barnen dominerar de med utländsk bakgrund stort, liksom barn till ensamstående föräldrar. Variationerna är dock stora i olika delar av landet och i olika städer där Malmö ligger i topp med 31,1 procent i behov av försörjningsstöd mot 14,4 procent i Stockholm och 11,5 i hela riket. Men också inom städerna är skillnaderna mycket stora, i Stockholm gäller 8,3 procent i Bromma mot 56,7 procent i Rinkeby, i Malmö 7,5 i Limhamn mot 66,1 i Rosengård. Trenden mot ökade klyftor är gemensam för hela västvärlden, utom England och USA där skillnaderna i levnadsstandard alltid varit betydligt större. Att det skulle röra sig om ”lyxproblem” i ett land som Sverige där alla ändå har det så bra, höll han inte med om. Som alla socialarbetare vet kan en 50-lapp eller en 100-lapp göra stor skillnad i en familj där man lever på marginalen, sade han, och i en del städer som bl a hans gamla hemstad Landskrona hade ojämlikheten mellan olika områden ökat mycket starkt. 1990 bodde ¾ av stadens befolkning i blandade områden, nu endast 37 procent. Han underströk återigen att Sverige aldrig varit rikare - som nation har vi blivit fem gånger rikare sedan 50-talet - även inberäknat de ekonomiska kriserna, men den rikaste tiondelen har fått en 70-procentig inkomstökning mot bara några procent för de fattigaste under de senaste 20-30 åren. För första gången ser vi också exempel på s k ”working poor” i Sverige, dvs folk som jobbar men där lönen ändå inte räcker till.

Han redovisade samma siffra som statssekreteraren, alltså drygt 70 miljarder kronor som går till familjepolitiken, men underströk samtidigt att den inkomstutjämnande effekten hade mattats av, framför allt genom minskade bostadsbidrag och en dagpenning på endast 180:- till nyblivna föräldrar som inte hunnit jobba tillräckligt länge för att få full föräldraförsäkring. För att avskaffa barnfattigdomen – som alltså är en avspeglning av föräldrarnas dåliga villkor – skulle det behövas 15 miljarder kronor att ställas mot de 90 miljarder som jobbskatteavdraget kostar, sade han. Vad han befarade var att om trenden mot ökad ojämlikhet fortsätter riskerar samhällskontraktet i Sverige, som bygger på solidaritet och att alla ska med, att upplösas, något som han haft på känn länge. Men då, på 80-talet, när han först började tala om vandalisering och nedbrända skolor var det ingen som brydde sig mycket om vad han sade. Nu finns det nedbrända skolor i var-enda stad och de som tuttar på är ungdomar som ingen ser och ingen efterfrågar, menade han. Förtidspensionerna av unga under 30 år har tredubblats på senare år.

Så, vad kommer det sig att man inte är villig att satsa de 15 miljarder kronor som skulle säkra ett drägligt liv och en ökad jämlikhet för alla landets barnfamiljer? För att begripa denna fråga måste man se saken i ett större sammanhang, menade Salonen, där Sverige relativt oreflekterat glidit in i en alltmer marknadsorienterad, globaliserad ekonomi och där den offentliga satsningen fått en gradvis minskande roll. Vad som behövs, menade han, är ett förnyat samtal om vart Sverige är på väg, gärna på lokal nivå där enkla och grundläggande frågor kan ställas som till exempel ”vilka är vi?” Vad som behövs är en förnyelse av politiken där man befriar sig från 1900-talets industristatslösningar, de som inte längre är anpassade efter det postmoderna samhället med dess invandring, annorlunda anställningsformer, ökande men samtidigt ojämna kunskapsnivå osv. Man måste på allvar analysera om påökt till redan överbetalda direktörer m fl verkligen är produktiva investeringar eller om inte ökad satsning på jämlikhet skulle ge mer inte bara för dem som ligger sämst till utan för hela samhället. Eller med andra ord: när slutar den sk lönespridningen att vara produktiv och när blir den skadlig för samhället? Vi måste öppna det offentliga rummet för den sortens samtal och tillåta att lösningarna målas med olika färger från en bred palett, sade han.

Kerstin Vinterhed